

Durante a rodaxe de *Sempre Xonxa* no porto de Vigo.

XOAN ACUÑA

Director de *Sempre Xonxa*, a primeira longametraxe galega Dez anos sen Chano Piñeiro

XOAN ACUÑA

Coa chegada da primavera, o pasado 21 de marzo, cumpríuse o décimo cabodano do pasamento de Chano Piñeiro. Unha década despois da morte do director e boticario vigués, que conkeriu —e nunca mellor dito, porque foi unha verdadeira conquista para a nosa cultura— a primeira longametraxe do cinema galego, *Sempre Xonxa* (1989), cómpre lembrar ao cineasta que ergueu as trabes, mesmo a partires da sonada curtametraxe *Mamasunción* (1984), para que o audiovisual autóctono fora recoñecido alén das nosas fronteiras, reflectindo a idiosincrasia dun país chamado Galicia. Con Chano Piñeiro naceu, sen dúbida, o cinema galego “adulto”. Dito doutro xeito: arestora, coincidindo coa entronización anual da estación na que todo renace, é xa imposible esquecer o sorprendente paradoxo de que Chano foi, e será por sempre, case un século despois da chegada do invento dos Lumiére á nosa terra, o pioneiro dun cine que el soñaba fondamente galego. Xa que logo, é de xustiza esta pequena homenaxe ao noso cineasta por antonomasia.

Chano Piñeiro viviu catro décadas curtas pero intensas, marcadas polo seu amor ao cinema e a Galicia. Ao nacer foi inscrito en Forcarei, vila onde pasou a súa infancia e coa que se sentía plenamente identificado, anque en realidade viñera ao mundo “por accidente” no desaparecido hospital de San Lourenzo, en Santiago de Compostela, o 12 de outubro de 1954.

De cativo, Chano ficou enfeitizado polas primeiras imaxes nunha pantalla no pequeno cine da vila, o *Colón*. O proxeccionista era o señor Manuel Barreiro, reloxeiro, fotógrafo e amigo da familia —pai de Pablo, que logo sería o músico de cásese todas as súas películas, e de Xosé Luís, que chegaría ser vicepresidente do primeiro goberno da Xunta, dous dos mellores amigos que mantivo toda a vida—, quen ensinou ao rapaz os misterios da fotografía, preludio daquelas primeiras curtametraxes nas que se encargaría de todo, incluída a parte técnica. Tamén o *Capitol* de Pontecaldelas, a onde os pais se trasladaron coa botica cando era adolescente —Chano era fillo e neto de boticarios que procedían desta vila, á que voltaría os veráns e sempre que atopaba un respiro na súa propia botica de

Vigo—, foi determinante no veleño iniciático na maxia do cinema.

Un enfeitizo que se completaría cando, sendo xa universitario en Santiago, encetaría unha verdadeira afección coa análise crítica do máis interesante cine da época que pasaba por Compostela, que sementaría no xove estudante de Farmacia a imperiosa necesidade de facer películas. Nesa época de luces e sombras, en que se lle descubriu a temíbel doenza dexenerativa que, ao longo do tempo, remataría coa súa vida, tamén coñeceu á que, axiña, sería a súa mu-

ller, Mari Luz Montes Quireza.

E foi precisamente Mari Luz, como é coñecido, quen resultou determinante no feito de que Chano encetara a súa carreira de cineasta, ao lle agasallar cunha cámara de super-oito cando casaron en 1974, contando ámbolos dous con vinte anos. Con ela rodou, facéndose cargo do guión, da cámara e da montaxe, a súa primeira película, *Os paxaros morren no aire*, inspirándose nada menos que no *Sempre en Galiza* de Castelao.

Logo virían —instalados xa

Chano e Mari Luz en Vigo, dende 1978, onde rexentan unha botica na rúa Torrecedeira— *Eu, o tolo*, un pequeno fito na cativa historia do cinema galego por tratarse da primeira longametraxe de ficción, de case dúas horas, rodada no formato de afeccionados; a multipremiada *Mamasunción*, da que falamos embaixo dada a súa non só, na obra de Chano senón na do nacente cine do país; *Esperanza*, sobre a lacra social do alcoholismo; *Sempre Xonxa*, que obviamente tamén merece capítulo á parte; e máis premonitoria *O Camiño das Estrelas*. *Galicia*, ficción-documental de encargo destinada a promocionar Galicia durante o Xacobeo 93. Para esta derradeira película de seu, Chano escribiu unha pequena historia de mitos e lendas: o encontro entre unha serea e un lobishome como parábola da xuntanza das dúas Galicias, a marítima e máis a de terra adentro, para artellar un país moderno cara o século XXI.

Mamasunción: a primeira luz dun soño

Non por casualidade, a Televisión de Galicia comezou as súas emisións cinematográficas inaugurais, o 25 de xullo de 1985, coa curtametraxe de Chano Piñeiro *Mamasunción*. O primeiro director da canle autonómica, Luís Losada, considerou que a película de Chano era a máis representativa dun cinema que, con esta fita, escocenzaba a búsqueda da súa proxección internacional como medio axeitado de dar a coñecer Galicia no mundo. Losada subscribía as palabras que Chano repetía decote: “O cine é o medio de comunicación artística, cultural e humana máis importante do noso século. Xa que logo, un país sen imaxes propias que proxecciona está condenado a morrer”. Por outra banda, *Mamasunción* —unha historia rural centrada nunha velliña que leva corenta anos indo ao correo esperando recibir carta do fillo, emigrante en México, que non chega—, co seu éxito internacional (foi premiada en múltiples festivais areo do mundo), botou por terra esa falacia do “localismo” versus “universalidade”. Un dos mitos máis socorridos polos descoñecedores da verdadeira historia do cinema, e polos que se avergoñan dunha cultura e unha lingua propias. Como dicía Chano, “que llo preguntun a Faulkner e as súas historias sureñas: Se queres universal —dicía o grande escritor—, fala do teu pobo”.

Mamasunción foi, a dicir da crítica, a mellor película de Chano. O propio director recoñecía que era a súa obra menos “contaminada”. Na súa propia definición: “Chano Piñeiro en estado puro”.

Sempre Xonxa: un fito para Galicia

Con *Sempre Xonxa* naceu o cine galego “adulto”, xa o dixemos. Por profesional, pero sobre todo por tratarse dun verdadeiro “rexurdimento” vencellado intimamente ao celme galego, ao ser de Galicia. Deste xeito, en contraposición ás outras dúas longametraxes que inauguraron o cinema galego coa súa estrea no Festival Cinegalicia celebrado en Vigo en novembro

Con Uxia Blanco durante a filmación de *Sempre Xonxa*.

de 1989, *Urxa* e máis *Continental*, a película de Chano gañou a partida da emotividade, da sensibilidade e da galegitude ben entendida, no eido visual que vai á procura da súa singularidade.

Foi o primeiro fito de autoafirmación colectiva. Un traballo titánico de catro longos anos, no que Chano hipotecou todo o habido e por haber, petou a mil portas e recibiu negativas, desgabos e impertinencias, dentro e fóra de Galicia. Unha loita de moitos meses que, en certo xeito, custaríalle a vida. Porque, sen dúbida, Chano morreu por amor ao cinema. Foi unha morte de paixón. A paixón que fixo que se enfrontara (“a tolería de Chano”, dixemos co gallo da estrea do filme, onde quedou reflectido no seu “alter ego”, o personaxe de Caladiño) aos máis diversos avatares: climatolóxicos, políticos, económicos, coa fe dun namorado do seu traballo. Percorreu a provincia de Ourense cun equipo de entusiastas, Galicia toda até o mar, o porto de Vigo –onde se rodou a grande escena da partida dos emigrantes dende a Estación Marítima, cun trasatlántico que en realidade era a ponte de mando dun cargueiro–, e por fin rematou, con sangue, suor e bágoas, a máxica historia de amor-odio a tres bandas que interpretaron Uxía Blanco, Miguel Insua e Xavier R. Lourido.

Con entusiástica razón sinalou Manuel Rivas, dende o xornal *El País*: “Cando na noite de clausura do Festival, o 25 de novembro no cine *Fraga* de Vigo, milleiros de persoas aplaudiron postas en pé a *Sempre Xonxa* de Chano Piñeiro, aplaudían tamén un acto heroico e protagonizaban, ¡qué carallo!, un auto de fe”.

O “auto de fe” que nos leva á verdadeira herdanza de Chano. Un legado que significou, e significa, sobre todo compromiso. Compromiso de amor ao cinema, pero tamén á crenza nun país de personalidade propia que precisa dese cine, desa cultura de seu, para sobrevivir na voráxine de tanto antinacionalista de conveniencia, de tanta “cultura” superficial de gaita e pandeireta cara a galería, sempre atenta para non amolar aos que rexeñen dende fóra os destinos incertos. Un legado esencial para artellar unha verdadeira industria do cinema galego: pensada, escrita e falada na nosa lingua, producida e realizada en Galicia, con ese “lo-

‘Chano Piñeiro era un soñador. Un verdadeiro contador de historias de espírito humanista, que tentaba plasmar na pantalla as utopías dun país pouco orgulloso de si mesmo e cunha cultura tolleita’

calismo” ben entendido que, como quedou demostrado, é a esencia da universalidade dos pobos.

Sempre Xonxa foi a primeira pedra, imperfecta, desde logo, pero forte e rexa. Unha longametraxe xa entrañábel que segue a ser un fito único para Galicia porque, tratándose dun canto de amor á nosa terra tan profundo e sincero, aínda hoxe, dezaseis anos despois

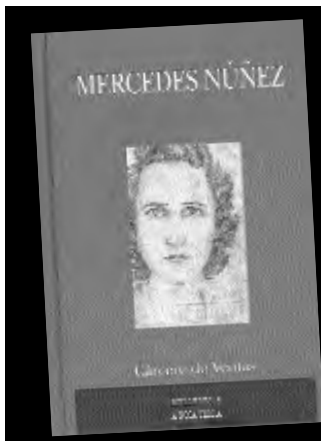
da súa estrea, non ten unha verdadeira continuación. Quizais porque Chano Piñeiro era un soñador. Un verdadeiro contador de historias de espírito humanista, que tentaba plasmar na pantalla as utopías dun país pouco orgulloso de si mesmo e cunha cultura tolleita, reivindicando, até o seu derradeiro suspiro, o vello oficio de cineasta para artellar a Galicia do futuro.

Rematemos coas súas propias palabras, legadas no fermoso artigo “A luz dun soño”: “Un país sen cine, sen cultura propia, sen utopías, é un país morto. ¿Que imos facer se non temos soños?” ♦

XOAN ACUÑA é xornalista e crítico de cine, autor de *Chano Piñeiro. Unha historia do cinema galego*, (Edicións do Cumio, Vigo, 1999).

Coa tía Sunción Ogando na rodaxe de *Mamasunción*

Xavier R. Lourido e Uxía Blanco, protagonistas de *Sempre Xonxa*.

‘Explícalles aos da rúa o que viches aquí’. Mercedes Núñez toma nota da encomenda dunha compañeira de prisión e, no exilio de París, escribe este *Cárcere de Ventas*. As memorias plurais dunha mancha de mulleres torturadas logo de 1939. Cando sae da cadea, fuxe a Francia e alí participa na resistencia contra a ocupación nazi. Ao pouco, un tren de morte vana conducir ao campo de exterminio de Ravensbrück, a estación máis próxima ao inferno imaxinábel. Será liberada o 14 de abril de 1945, aniversario da proclamación da II República.

Mercedes Núñez *Cárcere de Ventas*

MULLERES 6 - A NOSA TERRA